

Kazazis, Ioannis N; Müller, Vincent C. and Sistakou, Evina (eds.) (2003), Συμφραστικός πίνακας λέξεων στο ποιητικό έργο του Γιώργου Σεφέρη [A concordance to the poems of Georgios Seferis] (Thessaloniki: Centre for the Greek Language). 805pp.

<http://www.sophia.de>

<http://www.greek-language.gr/greekLang/literature/tools/concordance/seferis/index.html>

ΣΥΜΦΡΑΣΤΙΚΟΣ ΠΙΝΑΚΑΣ ΛΕΞΕΩΝ ΓΙΩΡΓΟΥ ΣΕΦΕΡΗ

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ
ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΕΘΝΙΚΗΣ ΠΑΙΔΕΙΑΣ ΚΑΙ ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ
ΚΕΝΤΡΟ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΓΛΩΣΣΑΣ

ΤΜΗΜΑ ΛΕΞΙΚΟΓΡΑΦΙΑΣ
Διευθυντής: Ι. Ν. ΚΑΖΑΖΗΣ

Πληκτρολόγηση: Μαρία Σιάμ – Πολύμνια Κυπραίου
Διορθώσεις: Στέφανος Φράγκος
Επιμέλεια λημμάτων: Κατερίνα Πλασταρά
Στοιχειοθέτηση: Vincent C. Müller
Κόσμημα εξωφύλλου: Αλέξανδρος Καζάζης

Η ΕΚΔΟΣΗ ΧΡΗΜΑΤΟΔΟΤΗΘΗΚΕ ΑΠΟ ΤΟ ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ
ΣΤΟ ΠΛΑΙΣΙΟ ΤΟΥ ΕΟΡΤΑΣΜΟΥ ΤΟΥ ΕΤΟΥΣ ΣΕΦΕΡΗ ΤΟ 2000

© ΚΕΝΤΡΟ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΓΛΩΣΣΑΣ
ΚΑΡΑΜΑΟΥΝΑ 1-ΠΛ. ΣΚΡΑ, 55132 ΚΑΛΑΜΑΡΙΑ, ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ
ΤΗΛ.: (2310) 459 101, 459 103-5, FAX: (2310) 459 107
E-mail: centre@komvos.edu.gr

ΓΡΑΦΕΙΟ ΑΘΗΝΩΝ:
ΣΥΤΤΡΟΥ 56, 11742 ΑΘΗΝΑ
ΤΗΛ.: (210) 9213 112, FAX: (210) 9219 080
E-mail: kegathens@the.forthnet.gr

ΓΡΑΦΕΙΟ ΜΕΣΣΑΙΩΝΙΚΟΥ ΛΕΞΙΚΟΥ:
ΠΑΛΑΙΩΝ ΠΑΤΡΩΝ ΓΕΡΜΑΝΟΥ 46, 54621 ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ
ΤΗΛ./FAX: (2310) 267 461
E-mail: centre@komvos.edu.gr

Πρώτη έκδοση: Μάιος 2003

ISBN 960-7779-31-2

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΕΘΝΙΚΗΣ ΠΑΙΔΕΙΑΣ ΚΑΙ ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ
ΚΕΝΤΡΟ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΓΛΩΣΣΑΣ

ΣΥΜΦΡΑΣΤΙΚΟΣ ΠΙΝΑΚΑΣ ΛΕΞΕΩΝ ΣΤΟ ΠΟΙΗΤΙΚΟ ΕΡΓΟ ΤΟΥ ΓΙΩΡΓΟΥ ΣΕΦΕΡΗ

Φιλολογική επιμέλεια: Ι. Ν. ΚΑΖΑΖΗΣ – ΕΒΙΝΑ ΣΙΣΤΑΚΟΥ

Ηλεκτρονική επιμέλεια: VINCENT C. MÜLLER

ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ 2003

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Πρόλογος.....	9
ΕΙΣΑΓΩΓΗ	11
I. Η φυσιολογία του έργου.....	13
I. α. Τι είναι και σε τι χρησιμεύει ένας Συμφραστικός Πίνακας Λέξεων (ΣΠΛ).....	13
I. β. Πίνακες Λέξεων και ΣΠΛ για έργα της μεταβυζαντινής και νεοελληνικής γραμματείας.....	15
II. Μεθοδολογικές και φιλολογικές προδιαγραφές του ΣΠΛ Σεφέρη.....	16
II. α. Το κείμενο και η σήμανση.....	16
II. β. Αρχές κατάρτισης του ΣΠΛ Σεφέρη.....	17
II. γ. Διαχωρισμός των ομόγραφων τύπων και ορισμένες περιπτώσεις λημματοποίησης.....	18
II. δ. Η απομόνωση των συμφραζομένων (context).....	20
III. Η ηλεκτρονική επεξεργασία.....	21
IV. Πίνακες και Επίμετρο.....	23
IV. α. Πίνακας τίτλων συλλογών και ποιημάτων	23
IV. β. Λημματολόγιο	23
IV. γ. Επίμετρο: Συμφραστικός Πίνακας Ξένων Λέξεων	24
ΠΙΝΑΚΕΣ.....	25
Εκδόσεις	27
Συντομογραφίες	27
Τίτλοι συλλογών και ποιημάτων	28
ΛΗΜΜΑΤΟΛΟΓΙΟ	37
ΣΥΜΦΡΑΣΤΙΚΟΣ ΠΙΝΑΚΑΣ ΛΕΞΕΩΝ Α-Ω	121
ΕΠΙΜΕΤΡΟ: ΣΥΜΦΡΑΣΤΙΚΟΣ ΠΙΝΑΚΑΣ ΞΕΝΩΝ ΛΕΞΕΩΝ.....	799

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Ο *Συμφραστικός Πίνακας Λέξεων* για το ποιητικό έργο του Γιώργου Σεφέρη είναι η έντυπη μορφή ενός λεξικογραφικού εργαλείου. Ένας Συμφραστικός Πίνακας Λέξεων (Concordance) είναι χρήσιμος όχι μόνο για τον ερευνητή και τον διδάσκοντα στο Πανεπιστήμιο ή στη Δευτεροβάθμια Εκπαίδευση, αλλά και για τον μαθητή και για όσους ενδιαφέρονται για την ποίηση.

Η Εισαγωγή ασχολείται με τα φιλολογικά και τα τεχνικά ζητήματα, τα σχετικά με την εκπόνηση ενός Συμφραστικού Πίνακα Λέξεων. Η Εισαγωγή είναι αναλυτική, για να μπορέσει να βοηθήσει όχι μόνο τους χρήστες αλλά και τους μελετητές και τους δημιουργούς αντίστοιχων έργων, συμβάλλοντας στη γνωριμία τους με τη σχετική τεχνογνωσία. Το βασικό αυτό εργαλείο για ένα μείζονα ποιητή όπως ο Σεφέρης και η ευρεία κυκλοφορία του δεν θα χρησιμεύσει μόνο στους ευρύτερους φιλολογικούς κύκλους, αλλά θα παρακινήσει προπάντων νέους επιστήμονες να ασχοληθούν με τέτοια βασικά έργα αναφοράς που είναι απαραίτητα για την προαγωγή της σπουδής των ελληνικών γραμμάτων.

Είναι ενδιαφέρον ότι πολύ λίγοι αντίστοιχοι πίνακες έχουν εκπονηθεί για τη νεοελληνική λογοτεχνία, ελάχιστοι συγκριτικά με όσους απαιτούνται για τη μελέτη της. Για τον λόγο αυτό, το Τμήμα Λεξικογραφίας του Κέντρου Ελληνικής Γλώσσας προγραμματίζει μια σειρά παρόμοιων έργων για μεγάλους ποιητές μας.

Θέλω να εκφράσω τις θερμές μου ευχαριστίες και τις ευχαριστίες των μελών του Διοικητικού Συμβουλίου του Κέντρου Ελληνικής Γλώσσας, προς το Υπουργείο Πολιτισμού, που, με εισήγηση του Δημήτρη Μαρωνίτη, ομότιμου καθηγητή και πριν λίγο χρόνο Προέδρου του Κέντρου Ελληνικής Γλώσσας, ανέλαβε πρόθυμα με την ευκαιρία του εορτασμού του Έτους Σεφέρη το 2000 να επιχορηγήσει την έρευνα και τη δημοσίευση του έργου αυτού για εκπαιδευτικούς σκοπούς. Θέλω επίσης να ευχαριστήσω θερμά τις κυρίες Κατερίνα Καρύδη και Άννα Λόντου, για την παραχώρηση των πνευματικών δικαιωμάτων των *Ποιημάτων* Σεφέρη, εκμέρους του εκδοτικού οίκου "Ίκαρος" και των κληρονόμων Σεφέρη αντιστοίχως.

Δ. Α. Φατούρος
Πρόεδρος του Κέντρου Ελληνικής Γλώσσας

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

I. Η φυσιογνωμία του έργου

I. α. Τι είναι και σε τι χρησιμεύει ένας Συμφραστικός Πίνακας Λέξεων (ΣΠΛ)

Ο Συμφραστικός Πίνακας Λέξεων (ΣΠΛ, Concordance) αποτελεί ένα εξειδικευμένο λεξικό, όπου κάθε λεξικός τύπος ενός, λογοτεχνικού συνήθως, κειμένου καταγράφεται τόσες φορές όσες απαντά στο έργο αυτό, πάντα συνοδευόμενος από τα άμεσα συμφραζόμενά του (context, έκτασης κατά κανόνα ενός στίχου ή μιας αράδας) και από ακριβείς παραπομπές. Όλοι οι λεξικοί τύποι, είτε αληματοποιητοί είτε ληματοποιημένοι (δηλαδή με όλους τους παραδειγματικούς τύπους των υπαγόμενους στο αντίστοιχο λήμμα) οργανώνονται σε ένα αλφαβητικό ευρετήριο. Δεν παρέχονται ερμηνεύματα των λέξεων.

Οι χρήσεις ενός Συμφραστικού Πίνακα Λέξεων (εφεξής: ΣΠΛ) είναι φιλολογικές, γλωσσολογικές και λεξικογραφικές.¹ Εφόσον η φιλολογία ορίζεται ως μελέτη των κειμένων, η πρώτη χρήση των Πινάκων Λέξεων και των ΣΠΛ σχετίζεται με την κριτική αποκατάσταση αυτών των κειμένων.² Στις φιλολογικές χρήσεις του ΣΠΛ ανήκει και η ανίχνευση θεμάτων, μοτίβων, ακόμη και των ελάχιστων νοηματικών μονάδων που συγκροτούν ένα ή περισσότερα υπό μελέτη κείμενα, ποιητικά ή πεζά. Αν ως θέμα ορίζεται η διαπλοκή δύο βασικών εννοιών, και επομένως λέξεων (λ.χ. ο γέρος και η θάλασσα, έρωσ και θάνατος κ.ο.κ.), ο συνδυασμός των ζητούμενων λεκτικών σημάτων με άλλα είναι εξαιρετικά δύσκολο και χρονοβόρο να εξεταστεί χωρίς τέτοιους εξαντλητικούς πίνακες λέξεων μαζί με τα συμφραζόμενά τους –πόσο μάλλον όταν πρόκειται για μεγάλα κείμενα ή για ομάδες κειμένων. Η συγκέντρωση των θεματικών μονάδων μαζί με τα συμφραζόμενά τους αποφέρει πολύτιμο υλικό για παρατηρήσεις πάνω στη μικροκλίμακα του οργανωμένου λόγου, την περίοδο, την παράγραφο, τη στροφή. Ας σημειωθεί ότι, ενώ στον έντυπο ΣΠΛ η συνήθης έκταση του παρεχόμενου context δεν ξεπερνά τη μία αράδα (100 περίπου χαρακτήρες περί τη λέξη-στόχο), στον ηλεκτρονικό ΣΠΛ μπορούμε να λάβουμε ολόκληρη παράγραφο, ολόκληρη στροφή ή και απεριόριστα μεγαλύτερα τμήματα κειμένου.

Είναι επομένως κατανοητό γιατί ο ΣΠΛ αποτελεί το υπ' αριθμόν ένα βοήθημα του φιλολόγου για την αποκατάσταση, την ανάλυση και τη μελέτη της μικροδομής και της μακροδομής των λογοτεχνικών κειμένων. Τούτο εξηγεί την εμφάνιση των (χειροποίητων) ΣΠΛ από πολύ νωρίς, ήδη από τον 13ο αι., αρχικά για τη συστηματική μελέτη των *Γραφών* (οι ΣΠΛ για τις *Γραφές* καθιερώθηκε να ονομάζονται στα ελληνικά *Ταμεία*). Και επίσης καταδεικνύει γιατί δεν υπάρχει αρχαίος συγγραφέας, για τον οποίο να μην έχει εκπονηθεί ένας τουλάχιστον ΣΠΛ του έργου του. Και για τη μελέτη της υφολογίας και της μετρικής, ο ΣΠΛ είναι απολύτως αναντικατάστατος. Επίσης, με τέτοιους πίνακες έγινε δυνατή, λ.χ., η ανάλυση των λογότυπων στα ομηρικά έπη, ή της ομοιοκαταληξίας στη *Θυσία του Αβραάμ* και στον *Ερωτόκριτο*.

1 “The concordance is a general-purpose working tool for the study of literature” (σ. 4) και: “it is unwise to assume that only linguists will use a concordance” (σ. 22) στο: T.H. Howard-Hill, *Literary Concordances*, Οξφόρδη 1979.

2 Με αυτήν την χρήση στον Filippo Maria Pontani, *Ανδρέα Κάλβου Ωδαί, κριτική έκδοση*, Αθήνα: Ίκαρος 1988 (οι σσ. 177-236 περιλαμβάνουν ένα πλήρες “Γλωσσάριο των Ωδών”, στην πραγματικότητα έναν πλήρη Πίνακα Λέξεων χωρίς ερμηνεύματα).

Ως προς τις γλωσσολογικές χρήσεις: Η παρακολούθηση των μονάδων λόγου και της συμπεριφοράς τους —γραμματικής, συντακτικής, σημασιολογικής (ιδιωτισμοί, σημασιολογικά πεδία λέξεων κλπ.)—, σε έναν ή περισσότερους συγγραφείς, σε ένα ή περισσότερα είδη κειμένων, δεν μπορεί να γίνει με πληρότητα και ακρίβεια χωρίς έναν ΣΠΛ, ιδιαίτερα σε ηλεκτρονική μορφή. Οι ηλεκτρονικοί υπολογιστές μάς επιτρέπουν να ορίσουμε τις μονάδες αυτές όχι μόνον ως ακέραιες τυπογραφικές λέξεις, αλλά και ως τμήματα λέξεων μικρότερα από μία τυπογραφική λέξη (δηλαδή ως θέματα, προσφύματα και παραγωγικές καταλήξεις)· επίσης ως λόγο: μεγαλύτερο από τη λέξη (ακέραια σύνθετα κρυσταλλώματα) ή οριζόμενο ως ένα τυχαίο αριθμό συνεχόμενων χαρακτήρων (*strings of characters*). Μας επιτρέπουν ακόμη να αλφαβητίσουμε τις λέξεις αντίστροφα, από τα δεξιά προς τα αριστερά, να δημιουργήσουμε, δηλαδή, έναν αντίστροφο πίνακα λέξεων.³

Ο ΣΠΛ είναι το κατεξοχήν προλεξικογραφικό βοήθημα. Ως εργαλείο είναι καίριο για την επιστημονική λεξικογραφία. Γιατί, αν η συγκέντρωση αυτούσιων δειγμάτων κειμένου/ παραθεμάτων από τις πηγές, για την τεκμηρίωση της φυσιογνωμίας και της σημασίας μιας λέξης, θεωρείται απολύτως απαραίτητη προϋπόθεση, πριν αρχίσει να συντάσσεται ένα λεξικογραφικό λήμμα-άρθρο για τη λέξη αυτήν, τότε γίνεται φανερό γιατί ένα λεξικό προϋποθέτει —ιδεωδώς— μια σειρά ΣΠΛ για όλα τα κείμενα, όπου μαρτυρείται η ίδια λέξη. Σε παλαιότερες εποχές τέτοιοι ΣΠΛ γίνονταν με το χέρι, μια διαδικασία χρονοβόρα και πολύ δαπανηρή· σήμερα καταρτίζονται πλήρη ηλεκτρονικά Σώματα Κειμένων (ή *corpora*, όπως η ψηφιακή βιβλιοθήκη του TLG), επί τη βάση των οποίων εκπονούνται στη συνέχεια οι σχετικές *concordances* των κειμένων. Από το Σώμα Κειμένων στους Συμφραστικούς Πίνακες Λέξεων, στα Λεξικά Συγγραφέων, και τέλος στο Λεξικό: αυτή είναι η διαδικασία που οδηγεί στο λεξικό· μόνον έτσι μπορεί η λεξικογραφική πραγμάτευση μιας λέξης να είναι πλήρης και ακριβής, κάτι που ισχύει για όλες τις γλώσσες, τόσο για εκείνες που διαθέτουν γραπτά μνημεία όσο και για τις ακόμη ακατάγραφες (στις τελευταίες το συλλεγόμενο προφορικό υλικό μετατρέπεται σε γραπτό σώμα κειμένων, προτού καταλήξει σε *concordance*). Δεν αρκεί επομένως η απλή αποδελτίωση των κειμένων μιας γλώσσας, όπως γινόταν παλαιότερα, ή ο (πλήρης) ηλεκτρονικός θησαυρισμός τους που γίνεται σήμερα· απαιτείται μια πρώτη επεξεργασία του θησαυρισμένου υλικού με τη δημιουργία ΣΠΛ.⁴

3 Πβ. τον πλέον πρόσφατο: Άννα Αναστασιάδη-Συμεωνίδου, *Αντίστροφο Λεξικό της Νέας Ελληνικής*, Θεσσαλονίκη: Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών 2003, ένα λεξικογραφικό έργο που χρηματοδοτήθηκε μερικώς από τον Ηλεκτρονικό Κόμβο του Κέντρου Ελληνικής Γλώσσας και λειτουργεί σε αυτόν ως λεξικογραφικό εργαλείο.

4 Λεπτομέρειες και βιβλιογραφία για την ιστορία και τις χρήσεις των ΣΠΛ, στο: Ν. Ι. Κυριαζίδης, Ι. Ν. Καζάκης και J. Brehier, *Τα Ελληνικά του Μακρυγιάννη*, Αθήνα: Ερμής 1983, τ. 1, σσ. xxvii-xxviii.

Ι. β. Πίνακες Λέξεων και ΣΠΛ για έργα της μεταβυζαντινής και νεοελληνικής γραμματείας

Ελάχιστοι είναι ακόμα οι Συμφραστικοί Πίνακες Λέξεων για τη νεοελληνική γραμματεία. Πρωτοποριακό, επειδή ήταν το πρώτο ηλεκτρονικό με ελληνική τεχνογνωσία σχετικό έργο στη χώρα μας, υπήρξε το *Λεξιλόγιο του Μακρυγιάννη* των Ι. Ν. Καζάζη, Ν. Κυριαζίδη και J. Brehier, τ. 1-3, Αθήνα: Ερμής 1983. Επρόκειτο για έναν πίνακα λέξεων (*index verborum*) όπου αντί των χωρίων δίνονταν απλώς οι παραπομπές τους. Η ίδια ομάδα εκπόνησε και *Τα ελληνικά του Μακρυγιάννη. A Tagged Concordance and Other Indices to the Opera Omnia of Makriyannis*, Αθήνα: Παπαζήσης 1992, σε επτά τόμους (και CD-ROM), με την οικονομική συνδρομή του Υπουργείου Πολιτισμού, ένα έργο που βραβεύτηκε από την Ακαδημία Αθηνών.

Είχαν προηγηθεί ένα Λεξικό για τον Καβάφη,⁵ ένας Πίνακας Λέξεων για τον Σολωμό και ένας για τον Καρυωτάκη,⁶ καθώς και το πρότυπο Γλωσσάριο στην κριτική έκδοση των *Ωδών* του Α. Κάλβου από τον Filippo Maria Pontani —όλα χειροποίητα. Καθαρόαιμα γλωσσάρια, βέβαια, όπου δίνονται επιλεκτικά οι “δύσκολες λέξεις” ή οι ασυνήθεις σημασίες, στον λημματικό τους τύπο, συνοδευόμενες από ερμηνευμα και κάποιες παραπομπές, έχουμε πολύ περισσότερα. (Μεταξύ τους ξεχωρίζει το πρόσφατο: Γιώργος Κεχαγιόγλου, *Πεζογραφική Ανθολογία. Αφήγηματικός γραπτός νεοελληνικός λόγος*, τόμοι 1-2, Θεσσαλονίκη: Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών [Ίδρυμα Μανόλη Τριανταφυλλίδη] 2001, τ. 2 σσ. 1271-1496). Αργότερα, ακολούθησαν τα έργα υποδομής της Ντ. Φιλιππίδη με τη χρήση υπολογιστή: *Η Θυσία του Αβραάμ στον Υπολογιστή. Λεξιλογικοί Πίνακες και Υφολογικά Σχόλια*, Αθήνα: Ερμής 1986, και Dia M.L. Philippides - David Holton με την τεχνική συνεργασία του John L. Dawson, *Τον κύκλου τα γυρίσματα: ο “Ερωτόκριτος” σε ηλεκτρονική ανάλυση*, τόμοι Α'-Δ', Αθήνα: Ερμής 1996-2000 (όπου εκτός από τον ΣΠΛ υπάρχουν πίνακες λημμάτων, συχνότητας λέξεων, αντίστροφος πίνακας λέξεων, ριμάριο, κλπ.). Ας αναφερθεί ακόμη το επίσης ηλεκτρονικό έργο των Roderick Beaton, James Kelly και Τίνας Λεντάρη, *Πίνακες Συμφρασζομένων του “Διγενή Ακρίτα”, σύνταξη Ε, Ηράκλειο 1995.*⁷

Με τον ανά χείρας ΣΠΛ φιλοδοξούμε να συνεισφέρουμε λεξικογραφικά στη μελέτη του ποιητικού έργου του Γ. Σεφέρη. Στη θαυμάσια εργασία του *Πίνακας Λέξεων των “Ποιημάτων” του Γιώργου Σεφέρη* (α' έκδοση Θεσσαλονίκη 1970· β' διορθωμένη και προσαρμοσμένη στην η' έκδοση των “Ποιημάτων”, Αθήνα: Ερμής 1975), ο Ξ. Α. Κοκόλης μέτρησε μόνον στα *Ποιήματα* 3.877 λήμματα, 16.297 λεξικούς τύπους και 2.025 άπαξ λέξεις. Και μόνον τα αριθμητικά δεδομένα καταδεικνύουν τον λεξικογρα-

5 Εφόσον οι ΣΠΛ φτιάχονταν ως τότε με το χέρι. Βλ. όμως Joseph Raben, “The death of the handmade concordance,” *Scholarly Publishing* 1 (1969) 61-69.

6 *Lessico di Kavafis*. A cura di Gina Lorando, Lucia Marcheselli, Anna Gentilini, Πάδοβα 1970, πβ. και Ξ. Α. Κοκόλης, *Πίνακας λέξεων των 154 ποιημάτων του Κ. Π. Καβάφη*, Αθήνα: Ερμής 1976.

7 *Πίνακας Λέξεων του ελληνόγλωσσου σολωμικού έργου*, με τη συνεργασία των: Ερ. Καψωμένος, Μ. Αντωνίου, Γ. Λαδογιάννη, Μ. Στρογγάρη, Ι. Τριάντου κ. ά., Παράρτημα Επετηρίδας της Φιλοσοφικής Σχολής του Πανεπιστημίου Ιωαννίνων, Ιωάννινα 1983.

8 Massimo Peri, *Πίνακας Λέξεων του Καρυωτάκη*, Πάδοβα 1983.

9 Περισσότερα βιβλιογραφικά στοιχεία στο: Αλέξης Πολίτης, *Εγχειρίδιο του Νεοελληνιστή. Βιβλιογραφίες, Λεξικά κλπ.*, Ηράκλειο 2002, σσ. 105-107.

φικό πλούτο της σεφερικής ποίησης. Ο προκείμενος ΣΠΛ, με το λημματολόγιό του, επαυξάνει σημαντικά αυτά τα στοιχεία, εφόσον αντλεί από το σύνολο του ποιητικού έργου του Σεφέρη, και όχι μόνον από τα *Ποιήματα*. Επιπρόσθετα, μέσα από την παράθεση του context παρέχει νέες συνδυαστικές, και επομένως ερμηνευτικές, δυνατότητες στον μελετητή της γλώσσας, της αισθητικής και της ποιητικής του Γ. Σεφέρη.

II. Μεθοδολογικές και φιλολογικές προδιαγραφές του ΣΠΛ

II. α. Το κείμενο και η σήμανση

Ο ΣΠΛ για το ποιητικό έργο του Γ. Σεφέρη αφορά στις συλλογές που εκδόθηκαν με τους γενικούς τίτλους *Ποιήματα*, *Τετράδιο Γυμνασμάτων, Β'*, *Τα Εντεψίζικα* και *Ποιήματα με ζωγραφιές σε μικρά παιδιά*. Συγκεκριμένα, οι εκδόσεις που χρησιμοποιήθηκαν για το κείμενο-βάση (base-text) του ΣΠΛ είναι οι ακόλουθες:

- (1) Γιώργος Σεφέρης, *Ποιήματα*, Φιλ.Επιμ.: Γ.Π. Σαββίδης, Αθήνα: Ίκαρος 1998^ο.
- (2) Γιώργος Σεφέρης, *Τετράδιο Γυμνασμάτων, Β'*, Φιλ.Επιμ.: Γ.Π. Σαββίδης, Αθήνα: Ίκαρος 1993^ο.
- (3) Μαθιός Πασχάλης, *Τα Εντεψίζικα*, Φιλ. Επιμ.: Γ.Π. Ευτυχίδης, Αθήνα: Λέσχη 1989.
- (4) Γιώργος Σεφέρης, *Ποιήματα με ζωγραφιές σε μικρά παιδιά*, Αθήνα: Ερμής 1992.

Τα ποιήματα σημαίνονται στον ΣΠΛ με βάση τον τίτλο της έκδοσης στην οποία ανήκουν (δηλ. *Ποιήματα* = Π· *Τετράδιο Γυμνασμάτων, Β'* = Τ· *Τα Εντεψίζικα* = Ε· και *Ποιήματα με ζωγραφιές σε μικρά παιδιά* = Μ), και έχουν συνεχή αρίθμηση, για κάθε έκδοση χωριστά (Π001 ως 178, Τ001 ως 076, Ε001 ως 032 και Μ001 ως 029). Από αυτά «Οι γάτες του Αι-Νικόλα» από τα *Ποιήματα* (Π150) και «Ο Καρδουοπάστης κι η Ζαχαροπιάστρα» από το *Τετράδιο Γυμνασμάτων, Β'* (Τ073) αντικαταστάθηκαν από την πιο πρόσφατη έκδοσή τους, όπως τη διαβάζουμε στο *Τετράδιο Γυμνασμάτων, Β'* (Τ023) και στα *Ποιήματα με ζωγραφιές σε μικρά παιδιά* (Μ026), αντιστοίχως. Επίσης, δύο ποιήματα, που παρατίθενται από τον επιμελητή στη σ. 59 του τόμου *Τα Εντεψίζικα* εκτός σειράς, εντάχθηκαν στο κείμενο του συμφραστικού πίνακα με τους κωδικούς Ε031 (*Ηταν μια κοπέλα στην Άντρο...*) και Ε032 (*Ηταν ένα παιδόπουλο στο Αίγιο...*).

Αυτόνομα αριθμούνται κάποιες υποενότητες μεγαλύτερων ποιημάτων που εκδίδονται με ξεχωριστό τίτλο: «Το ραδιόφωνο» (με κωδικό Π130) που εντάσσεται στο ποίημα «Ο ηδονικός Ελπήνωρ»· «Το φως» (με κωδικό Π132) που εντάσσεται στο ποίημα «Ναυάγιο της “Κίχλης”» από τον τόμο *Ποιήματα*, και το «Στάλισμο» (με κωδικό Τ029) που ανήκει στο ποίημα «Μπαλάδα» από τον τόμο *Τετράδιο Γυμνασμάτων, Β'*. Ωστόσο, οι στίχοι τους αριθμούνται συνεχόμενα προς το κυρίως ποίημα, διότι έτσι έχουν αριθμηθεί και στις εκδόσεις («Το ραδιόφωνο» στ.61-93, «Το φως» στ.27-81 και «Στάλισμο» στ.31-35).

Για λόγους πρακτικούς χωρίστηκαν σε αυτόνομη αρίθμηση τα θεατρικά:

- (1) *Αρετή και Ρώκριτος*, που χωρίστηκε σε: Α' *Μην το δαχτύλι σ' άγγιξε;* (Ε027) και Β' [*Σχεδιάσμα άλλης σκηνής*] (Ε028), και
- (2) *Ο Μερλίνος ο Μάγος*, που χωρίστηκε σε: Πρώτη Πράξη (Μ022), Δεύτερη Πράξη (Μ023), Αποθέωση (Μ024) και Τρίτη Πράξη (Μ025).

Κατά τη φάση της πληκτρολόγησης, έγινε μια πρώτη μετατροπή του κειμένου από το πολυτονικό στο μονοτονικό σύστημα. Διορθώσεις έγιναν ελάχιστες, και μόνον εκεί όπου υπήρχαν προφανέστατα τυπογραφικά λάθη· άλλες διορθωτικές επεμβάσεις ή ορθογραφικές ενοποιήσεις δεν έγιναν, στον βαθμό που το κείμενο της έκδοσης προφανώς εκφράζει τις επιλογές του ποιητή ή του φιλολογικού επιμελητή.

Ιδιαίτερες δυσκολίες συναντήσαμε στον χειρισμό των άτονων δυσύλλαβων και τρισύλλαβων λέξεων, που χρησιμοποιεί ο Σεφέρης στο κείμενό του για λόγους μετρικούς· στις περιπτώσεις αυτές υποθέτουμε ότι γίνεται αναβιβασμός του τόνου στην προηγούμενη συλλαβή, κάτι που στις πολυτονικές εκδόσεις αποδίδεται με τη μετατροπή της βαρείας σε οξεία. Οι άτονες λέξεις όπου απαντά το πρόβλημα είναι οι ακόλουθες: *ειδα, ειδαμε, ειδε, ειμαστε, είναι, ειπα, ειπαν, ειπε, εισαι, ειχε, ηθελα, ηθελες, ηρθαν, ηταν.*

II. β. Αρχές κατάρτισης του ΣΠΛ Σεφέρη

Ο ΣΠΛ περιλαμβάνει όλους ανεξαιρέτως τους λεξικούς τύπους (εφεξής: ΛΤ) που απαντούν στο ποιητικό έργο του Σεφέρη. Τμήμα του κειμένου θεωρήθηκαν επίσης όλοι οι τίτλοι ποιημάτων και συλλογών, αλλά και οι τρεις γενικοί τίτλοι των εκδόσεων *Τετράδιο Γυμνασμάτων, Β', Τα Εντεψίζικα* και *Ποιήματα με ζωγραφίες σε μικρά παιδιά*. Αντίθετα, δεν θεωρήθηκαν οργανικό μέρος του κειμένου —και ως εκ τούτου δεν εμφανίζονται στην concordance— τα *motti*, οι αφιερώσεις, οι τοποχρονολογικοί προσδιορισμοί, οι ενδείξεις των ομιλούντων προσώπων (στα θεατρικά *Αρετή και Ρώκριτος* και *Ο Μερλίνος ο Μάγος*), και γενικότερα κάθε είδους συνοδευτικές παρατηρήσεις στην αρχή ή στο τέλος των ποιημάτων. Από τη μεθοδολογική αυτή αρχή εξαιρέθηκαν μόνον οι σκηνικές οδηγίες από το παιδικό θεατρικό *Ο Μερλίνος ο Μάγος*, που τελικά συμπεριλήφθηκαν στον ΣΠΛ.

Οι ΛΤ κατατάσσονται κατ' απόλυτη αλφαβητική σειρά, εκτός από ορισμένες περιπτώσεις σύνθετων λεξικών μονάδων, συνόλων λέξεων ή εκφράσεων. Τα νούμερα και οι αριθμοί που σημαίνονται με ελληνικό γράμμα (Α', Β', Γ' κ.ο.κ.) δεν εμφανίζονται ως λέξεις στην concordance, αλλά απαντούν κανονικά στα συμφραζόμενα.

Επειδή, όμως, η κύρια χρήση ενός ΣΠΛ του Σεφέρη προβλέπεται να είναι μάλλον η φιλολογική, κρίθηκε άσκοπη η λημματοποίηση των παραδειγματικών τύπων κάθε κλιτής λέξης, δηλαδή η υπαγωγή τους υπό τον κύριο γραμματικό τύπο, ακόμη και η ημιλημματοποίηση, στο κύριο σώμα του ΣΠΛ. Σε αντίθετη περίπτωση, η concordance θα γέμιζε με πλαστούς, ανύπαρκτους τύπους. Αντισταθμιστικά προς την απώλεια αυτή, εκπονήθηκε ένας ξεχωριστός πίνακας λέξεων-χωρίς-συμφραζόμενα (λημματολόγιο), ο οποίος δίνει μια συνοπτική επισκόπηση του λεκτικού πλούτου των ποιημάτων του Σεφέρη.

Ως προς τη μορφή του ΣΠΛ: Στην επάνω αριστερή πλευρά του ΣΠΛ σημειώνεται ο εκάστοτε ΛΤ με κεφαλαία γράμματα και ακολουθείται από σήμανση του μέρους του λόγου, στο οποίο ανήκει (μόνον όπου ο ίδιος ΛΤ αντιστοιχεί σε περισσότερα μέρη του λόγου). Στα δεξιά σημειώνεται ο αριθμός εμφανίσεων του ΛΤ μέσα στο κείμενο.

Κάτω από την επικεφαλίδα αυτή σημειώνονται:

- (1) Στα αριστερά, η παραπομπή με το αρχικό γράμμα της συλλογής και τον αριθμό του ποιήματος, τον αριθμό σελίδας και τον αριθμό στίχου (λ.χ. Π130 223 056 σημαίνει: ποίημα αρ. 130 από την έκδοση των *Ποιημάτων*, σελίδα 223, στίχος 56). Η

διάταξη των παραθεμάτων γίνεται με βάση τη σειρά πληκτρολόγησης των εκδόσεων (*Ποιήματα, Τετράδιο Γυμνασμάτων, Β', Τα Εντεψίζικα, και Ποιήματα με ζωγραφιές σε μικρά παιδιά*), και τη σειρά εμφάνισης των ποιημάτων μέσα σε αυτές. Οι τίτλοι των συλλογών έχουν τον αριθμό «000» τόσο στον δείκτη της γενικής συλλογής όσο και στον δείκτη της στιχαρίθμησης, ενώ διαφοροποιούνται μόνον ως προς τον δείκτη αριθμού σελίδας (π.χ. Π000 007 000: *Στροφή*, Π000 104 000: *Ο κ. Στράτης Θαλασσινός*). Αντίθετα, οι τίτλοι ποιημάτων έχουν αριθμό στους δείκτες της συλλογής και της σελίδας, αλλά σημαίνονται ως 000 στον δείκτη στιχαρίθμησης (π.χ. Π098 155 000: *Ο Μαθιός Πασκάλης ανάμεσα στα τριαντάφυλλα*, Π127 212 000: *Τελευταίος σταθμός*). Στα πεζά ποιητικά, όπου δεν υπάρχουν αριθμοί στίχων, υιοθετήθηκε ο χωρισμός τους με βάση τις αράδες της έντυπης έκδοσης σε συνεχή αρίθμηση.

- (2) Στα δεξιά, η φράση όπου απαντά ο ΛΤ. Η λεξική μορφή, για τη διευκόλυνση του αναγνώστη, γράφεται με ημίμαυρα στοιχεία (**bold**). Η κάθετη γραμμή (|) δηλώνει το τέλος τίτλου, στίχου ή στροφής. Στο τέλος του ποιήματος δεν σημειώνεται κάθετη γραμμή.

II. γ. Διαχωρισμός των ομόγραφων τύπων και ορισμένες περιπτώσεις λημματοποίησης

Ομόγραφοι τύποι, δηλαδή ΛΤ που τυπογραφικά είναι πανομοιότυποι, διαφοροποιούνται όμως ως προς τη γραμματική τους λειτουργία, διαχωρίζονται στον ΣΠΛ με τη σχετική ένδειξη. Οδηγός κατά τον διαχωρισμό των λημμάτων (αλλά και γενικότερα σε θέματα λημματοποίησης και ορθογραφίας) υπήρξε το *Λεξικό της Κοινής Νεοελληνικής* (Θεσσαλονίκη: Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών [Ίδρυμα Μανόλη Τριανταφυλλίδη], 1998). Τα μέρη του λόγου, στα οποία έγινε η διάκριση, μαζί με τις συντομογραφίες τους είναι τα ακόλουθα:

Αντωνυμία	<ΑΝΤ.>
Άρθρο	<ΑΡΘΡ.>
Επίθετο	<ΕΠΙΘ.>
Επίρρημα	<ΕΠΙΡ.>
Επιφώνημα	<ΕΠΙΦ.>
Κύριο Όνομα	<ΚΥΡ.ΟΝ.>
Μόριο	<ΜΟΡ.>
Ουσιαστικό	<ΟΥΣ.>
Πρόθεση	<ΠΡΟΘ.>
Σύνδεσμος	<ΣΥΝΔ.>
Τοπωνύμιο	<ΤΟΠΩΝ.>

Ορισμένοι μονοσύλλαβοι τύποι, που έχουν αποβάλει το τελικό φωνήεν και αντιστοιχούν σε διαφορετικούς ΛΤ, διακρίνονται επίσης (π.χ. το *τ'* μπορεί να είναι άρθρο, αντωνυμία ή σύνδεσμος). Λεξικοί Τύποι που διαφοροποιούνται ως προς τον τονισμό (*άλλα~αλλά, άγγελοι~αγγέλοι*), την απόστροφο (*α~α', ασ'~ας, εν'~εν, χα~'χα*) ή οποιοδήποτε άλλο τυπογραφικό σημάδι (*δε~δε-, κ'~κ.*) δεν θεωρούνται ομόγραφοι και συνεπώς καταχωρούνται ως διαφορετικοί ΛΤ. Δεν διαχωρίζονται, ωστόσο, οι ομόγραφοι ΛΤ που βρίσκονται σε διαφορετικές πτώσεις, γένη ή εγκλίσεις, αλλά ανήκουν στο

ίδιο μέρος του λόγου (άλλο [μόχθο] αρσ.~άλλο [πεζοδρόμιο] ουδ., αίμα ον.~αίμα αιτ., ακούει οριστ.~ [ν'] ακούει υποτ., άκουσε οριστ.~άκουσε προστ.). Τέλος, ομόγραφοι ΛΤ με διπλό τονισμό που οφείλεται σε έγκλιση τόνου θεωρείται ότι ανήκουν στον ίδιο ΛΤ και δεν διαχωρίζονται (αγάλατα~αγάλατά [ειναι], απόμεινε~απόμεινέ [μας]).

Λεξικοί Τύποι που μοιάζουν ομόγραφοι όταν σημειώνονται με κεφαλαία, στην πραγματικότητα όμως διακρίνονται ως προς τον τονισμό, διαφοροποιούνται με τη σημείωση του τόνου και στα κεφαλαία στοιχεία (δηλ. οι τύποι άλλα και αλλά εμφανίζονται στην επικεφαλίδα ως ΆΛΛΑ και ΑΛΛΑ).

Παρά το γεγονός ότι στον συμφραστικό πίνακα παρατίθενται οι ΛΤ και όχι τα λήμματα, σε κάποιες περιπτώσεις κρίθηκε απαραίτητη η επιλογή μιας σύνθετης λεξικής μονάδας, ενός συνόλου λέξεων ή μιας έκφρασης ως ενιαίου ΛΤ. Η επιλογή αυτή έγινε για όλες ανεξαιρέτως τις λέξεις που ο Σεφέρης συνδέει με ενωτικό (π.χ. αγάλι-αγάλι, ένας-ένας, ίσια-πέρα, πρωί-πρωί, σιγά-σιγά), ακόμη και αν η συνένωσή τους είναι εντελώς συμβατική (π.χ. γερο-σάτυρος, γερο-φωτογράφου, επίσκοπο-Αρχιερέα, Κάβο-Γάτα). Η ίδια αρχή εφαρμόστηκε σε όλα τα τοπωνύμια (Άγνωστο Στρατιώτη, Ειρηνικόν Ωκεανό, Ίππιος Κολωνός, Λουρένθο Μάρκες, Νεκρή Θάλασσα, Νέα Υόρκη, Ντουρ Ελ Σουέρ) και στους συγκεκριμένους γεωγραφικούς προσδιορισμούς (Μέση Ανατολή), στα υπαρκτά ή πλασματικά ονοματεπώνυμα (Αλ Καπόνε, Μαθιός Πασκάλης, Στράτης Θαλασσινός, Σέρλοκ Χολμς), στα ονόματα αγίων (Άγιος Επιφάνιος, Άγιος Ιλαρίων, Άγιου Μάμα), στα δραματικά πρόσωπα (Δρ Ρώτλαουφ, Κα Ζεν, Κα Κουρμουλάκη), σε τυποποιημένες εκφράσεις (άρτζι μπούρτζι, έξω φρενών, Ιησούς Χριστός Νικά, κοινή γνώμη), σε τυπικές προσωνυμίες (Θαλασσινός Γέρος, Καπετάν Δυσσέα, Ωραίας Ελένης), στον συνδυασμό επιθέτου και προσηγορικού που αντιστοιχεί σε ένα σημαίνόμενο (Βρετανικού Μουσείου, Ελληνικής Ακτοπλοΐας, Μεγάλη Παρασκευή, Μεγάλης Απεργίας, Στρατός [της] Σωτηρίας, Υπερμάχου Στρατηγού), και σε αρκτικόλεξα (Γ.Σ., Μ.Α., Μ.Ρ.). Σύνθετος ΛΤ θεωρήθηκε επίσης και ο σύνδεσμος για να. Η ταξινόμηση αυτών των ΛΤ έγινε με βάση το αρχικό γράμμα της πρώτης λέξης και, στη συνέχεια, κατ' απόλυτη αλφαβητική σειρά.

Η ίδια αρχή αλφαβητισμού τηρήθηκε, για λόγους ομοιομορφίας, και στα ονοματεπώνυμα (ή άλλες σύνθετες ονομασίες), που απαντούν στον ΣΠΛ ως εξής:

Αλ Καπόνε
 Γιώργο Σεφέρη
 Διονυσίου [του] Αρεοπαγίτου
 Διονυσίου [κόμητος] Σολωμού
 Δον Χουάν Ταβέρα
 Ευπλόκαμος Νυχθήμερος
 Ι. Κωλέττη
 Λίβια Ρίμινι
 Μαθιό Πασκάλη
 Μαθιός Πασκάλης
 Μαθιού Πασκάλη
 Ντάρια Ντιμιετρόβνα
 Ονοκρόταλο [τον] Πελεκάνο
 Σέρλοκ Χολμς
 Σ. Θαλασσινού
 Στράτης Θαλασσινός

Τάκη Παπατζώνη
 Τζουάν Βισκούνη
 Φιλοποίμην Α. Παχυμέρης

Όσες από τις παραπάνω ονομασίες εμφανίζονται ελλιπείς (δηλ. μόνον ως όνομα ή επίθετο) καταχωρίζονται στον ΣΠΛ ως μεμονωμένοι ΛΤ.

II. δ. Η απομόνωση των συμφραζομένων (context)

Στην προκείμενη concordance δεν επελέγη η συνήθης πρακτική απομόνωσης των συμφραζομένων, σύμφωνα με την οποία τυπώνεται κεντρικά στη σελίδα ο εκάστοτε ΛΤ, περιστοιχισμένος δεξιά και αριστερά από όσο context χωράει στην αράδα. Επιλογή των επιμελητών ήταν το context να αποτελεί μια επιπλέον υπογράμμιση — γραμματική, συντακτική, στιχουργική, σημασιολογική— των λέξεων-λημμάτων της ποίησης του Σεφέρη. Το σύστημα που ακολουθήσαμε είναι το ακόλουθο: Κάθε ΛΤ τυπώνεται με ημίμαυρα, για να ξεχωρίζει από τα συμφραζόμενα, καθώς δεν έχει σταθερή θέση στην αράδα (μπορεί να βρίσκεται στην αρχή, στο τέλος και σε όλες τις ενδιάμεσες θέσεις). Μέγιστο context θεωρούνται τα όρια της στροφής· αυτό σημαίνει, ότι ακόμα κι αν υπάρχει περίπτωση έντονου συντακτικού ή νοηματικού διασκελισμού, ο κανόνας της μη υπέρβασης της στροφής τηρείται απαρέγκλιτα (για παράδειγμα στα ποιήματα: «Η λυπημένη», «Αυτοκίνητο», «Οι σύντροφοι στον Άδη» κ.ο.κ.). Ως εκ τούτου πολύ μικρές στροφές του ενός στίχου ή λίγων λέξεων δίνουν αναγκαστικά πολύ σύντομο context (π.χ. στα ποιήματα: «Ρίμα», «Εις μνήμην», «Σάββατο»). Εάν η στροφή είναι αρκετά μεγάλη, τότε απαλείφονται οι στίχοι, πλην εκείνου στον οποίο ανήκει ο ΛΤ. Εάν ο στίχος αυτός είναι πολύ μεγάλος (όπως συμβαίνει λ.χ. στους στίχους του ποιήματος «Πάνω σ' έναν ξένο στίχο»), απαλείφθηκαν ηλεκτρονικά η πρώτη και η τελευταία λέξη μέχρι τα όρια της αράδας.

Με αυτή τη μέθοδο επεξεργάστηκε ο προγραμματιστής το context· στη συνέχεια όμως έγινε πολύμηνη εργασία με το χέρι, για να διορθωθούν τυχόν προβλήματα, όπως:

- (1) ο τεχνητός διαχωρισμός λέξεων που συνανήκουν συντακτικά (λ.χ. ρήματος και αντικειμένου), αλλά εμφανίζονται σε διαφορετικούς στίχους·
- (2) ο τεχνητός διαχωρισμός λέξεων που συνανήκουν συντακτικά (λ.χ. άρθρου και ουσιαστικού), αλλά απαλείφονται από την αρχή ή το τέλος πολύ μεγάλων στίχων·
- (3) η ύπαρξη ισχυρής στίξης στο μέσο του context, η οποία συνεπάγεται συχνά βίαιη διακοπή του νοήματος·
- (4) η τυχαία συνένωση δύο ανεξάρτητων συντακτικά και νοηματικά φράσεων, που δεν δίνουν ολοκληρωμένο νόημα.

Κατά τη φιλολογική επεξεργασία, τα συμφραζόμενα μετατοπίστηκαν με κριτήριο πάντοτε τη συντακτική και νοηματική αριότητα. (Υπογραμμίζουμε ότι ο στίχος που περιλαμβάνει τον εκάστοτε ΛΤ διατηρείται ακέραιος, ενώ οι γειτονικοί στίχοι μπορούν να εμφανίζονται κατά τμήματα). Ελάχιστα δείγματα αυτής της επεξεργασίας:

Π072 106 028

Από: ένα ψεύτικο γαρούφαλο | ένα κόκκινο χαρτί σ' ένα τέλι | έτσι που να μπορεί ο αγέρας |

Σε: σ' ένα τέλι | έτσι που να μπορεί ο αγέρας | ο αγέρας να το κυβερνά χωρίς προσπάθεια |·

Π119 196 008

Από: *κι α φωνάξω-| Οι αγάπανθοι προστάζουν σιωπή| σηκώνοντας ένα χεράκι μαβιού*

Σε: *Αν αρχίσω να τραγουδώ θα φωνάξω| κι α φωνάξω -| Οι αγάπανθοι προστάζουν σιωπή|·*

Π147 263 008

Από: *κι αγκάλες ανοιχτές για το ζευγάρωμα του πόθου.| Κύριος επί υδάτων πολλών,|*

Σε: *τρέχοντας άφοβα πάνω στο νερό| κι αγκάλες ανοιχτές για το ζευγάρωμα του πόθου. |.*

Εννοείται ότι, κατά την παραπάνω φιλολογική επεξεργασία, πολλές από τις επιλογές των επιμελητών υπαγορεύθηκαν από το υποκειμενικό τους αισθητήριο και από τους περιορισμούς που έθετε η τυπογραφική μορφή του κειμένου.

III. Η ηλεκτρονική επεξεργασία

Σε μια πρώτη φάση πληκτρολογήθηκε το κείμενο (base-text), που ταυτόχρονα μετατράπηκε, όπως σημειώθηκε, από πολυτονικό σε μονοτονικό. Στο κείμενο αυτό προστέθηκε σήμανση (tagging) σε XML, για να χωριστούν τα συμπεριλαμβανόμενα τμήματα κειμένου κατά τις ειδικές τους λειτουργίες (τίτλοι ποιημάτων και συλλογών, αφιερώσεις, motti, ημερομηνίες, ξενόγλωσσες λέξεις σε λατινικό αλφάβητο, η αρχή και το τέλος των στροφών και η σελιδαρίθμηση· η αρίθμηση των ποιημάτων και η στιχαρίθμισή τους έγινε με αυτόματο τρόπο)¹⁰· επίσης, για να οριστούν ποια τμήματα δεν ενδιέφερε να συμπεριληφθούν στην αποδελτίωση του ΣΠΛ.

Το επόμενο βήμα ήταν να χρησιμοποιηθεί το πρόγραμμα “Concordance 2.0” του Rob Watt, ένα από τα καλύτερα του είδους, για να παραχθεί η πρώτη concordance με τη βοήθεια της προσημασμένης πληροφορίας. Το λαμπρό αυτό εργαλείο παρουσιάζει παραταύτα σοβαρά προβλήματα, όταν χειρίζεται ελληνικούς χαρακτήρες: αγνοεί ορισμένους χαρακτήρες όπως το τελικό σίγμα, ενώ η αλφαβητική ακολουθία του λατινικού αλφαβήτου διαφέρει από αυτή του ελληνικού. Χρειάστηκε όλα τα τονισμένα φωνήεντα να αντικατασταθούν από άλλα, καθώς το πρόγραμμα δεν αναγνωρίζει τα τονούμενα *á* και *Á* ως παραλλαγές του ίδιου γράμματος.¹⁰ Το πρόβλημα επιλύθηκε με την αντιστοίχιση των *á* *Á*, *é* *É*, *ή* *Η*, *ί* *Ι*, *ó* *Ο*, *ύ* *Υ* και *ώ* *Ω* με αχρησιμοποιήτους λατινικούς χαρακτήρες.

Ως προς τα συμφραζόμενα της έντυπης concordance: Όπως προαναφέρθηκε, θελήσαμε να δώσουμε όσο γίνεται πλουσιότερα συμφραζόμενα. Επιλέξαμε να δίνουμε ολόκληρη τη στροφή γύρω από τη μεμονωμένη λέξη, αν και γνωρίζαμε ότι το context αυτό θα αποδεικνυόταν υπέρ το δέον ευρύ για τις περισσότερες περιπτώσεις. Η οικο-

¹⁰ Ο λόγος είναι ότι το πρόγραμμα δεν καταλαβαίνει το Unicode, και συνεπώς έπρεπε να δουλέψουμε με το standard 8 bit ASCII κείμενο με ελληνικό encoding. Αυτό το encoding σε MSWindows (συμπεριλαμβανομένου του Windows 2000) είναι τέτοιο, ώστε και οι ελληνικοί και οι σταθεροί λατινικοί χαρακτήρες να συνωστίζονται, για να χωρέσουν στο σύνολο των 256 διαθέσιμων χαρακτήρων της ίδιας γραμματοσειράς. Αποτέλεσμα: με προγραμματιστική επέμβαση πετύχαμε ώστε το πρώτο υποσύνολο της γραμματοθήκης να καταλαμβάνεται από τους λατινικούς χαρακτήρες, ενώ το δεύτερο υποσύνολο, που κανονικά μένει για ειδικούς χαρακτήρες, όπως είναι οι τόνοι, τα διαλυτικά κλπ., χρησιμοποιήθηκε για τους ελληνικούς χαρακτήρες. Σε άλλα συστήματα, όπως το Macintosh, οι ελληνικοί χαρακτήρες ήτανε τοποθετημένοι σε ξεχωριστή γραμματοσειρά 256 χαρακτήρων, έτσι ώστε το μικρό *a* να βρίσκεται στη θέση του *a*, κ.ο.κ.

νομία αποτελεί βασική αρχή στην εκπόνηση των ΣΠΛ, διότι ανήκει στη φύση των έργων αυτών να είναι πολλαπλάσιας έκτασης σε σχέση με τα πρωτότυπα κείμενα στα οποία στηρίζονται. (Στην περίπτωση μας, από ένα αρχείο κείμενο-βάσης έκτασης 350 kb, πήραμε έναν ΣΠΛ της τάξεως των 115 MB σε ASCII.)

Αποφασίσαμε το context να μην ορίζεται με ομοιόμορφα μηχανικό τρόπο (λ.χ., με τον αριθμό χαρακτήρων, ένθεν και ένθεν εκάστου ΛΤ). Κάτι τέτοιο θα ενείχε τον προφανή κίνδυνο κάποτε να συμπεριλαμβάνονται άχρηστα τμήματα κειμένου, και να παραλείπονται άλλα με σημαντικές πληροφορίες. Εφόσον είχαμε ήδη συμφωνήσει ότι το context δεν θα ξεπερνούσε την ποιητική στροφή, και ότι ο κεντρικός ποιητικός στίχος θα διατηρούνταν ακέραιος, το ζήτημα ήταν πόσο context θα δινόταν επιπλέον του στίχου αυτού (αν αυτό ήταν μικρότερο της διαθέσιμης “αράδας της concordance”). Η μέγιστη αράδα ορίστηκε στους 86 χαρακτήρες (ή, συμπεριλαμβανομένης της αφανούς σήμανσης, στους 93 χαρακτήρες).

Επειδή χρειαστήκαμε έναν ορισμό των όρων «λέξη», «πρόταση», «παράγραφος», για τη σταδιακή μείωση του κάθε context, γράφηκε ένα πρόγραμμα σε Visual Basic for Applications στο Word 2000, που να κάνει τα εξής για κάθε context:

- (1) να ορίζει τη σχετική λέξη-λήμμα και να την προσημαίνει, έτσι ώστε να μην χάνεται·
- (2) να προσημαίνει και τον στίχο της λέξης-λήμματος·
- (3) να ελέγχει το μέγεθος του context: εάν τούτο υπερβαίνει τους 123 χαρακτήρες (93 + 30), να απαλείφει τον τελευταίο στίχο (εκτός αν είναι ο στίχος που περιέχει τη λέξη-λήμμα)· αν πάλι είναι μεγαλύτερο των 123 χαρακτήρων, να απαλείφει τον πρώτο στίχο (εκτός αν είναι ο στίχος που περιέχει τη λέξη-λήμμα), και ούτω καθεξής, έως ότου το context γίνει μικρότερο των 123 χαρακτήρων, ή έως ότου απομείνει μόνον ένας ακέραιος στίχος·
- (4) στη συνέχεια, να μειώνει το context κατά λέξεις ακέραιες, να απαλείφει την τελευταία, να απαλείφει την πρώτη, κ.ο.κ., έως ότου φτάσουμε στον αριθμό 93, αρκεί η λέξη-λήμμα να μένει πάντα ακέραιη. Το ίδιο γινόταν με το αμέσως επόμενο context κ.ο.κ.. Με τον τρόπο αυτό, τα contexts μειώθηκαν κατά 75%, και μπόρεσαν να χωρέσουν σε μια αράδα της τυπωμένης concordance.

Τα τελευταία βήματα ήταν να γίνει ο αλφαριθμητισμός των ΛΤ, να τοποθετηθούν οι παραπομπές και οι κεφαλίδες των σελίδων στη σωστή τους θέση, και να γίνει η μορφοποίηση των λέξεων-λημμάτων μέσα στο οικείο context.

Ας σημειωθεί ότι η ηλεκτρονική εκδοχή της concordance αυτής, μαζί με συμπληρωματικά αρχεία του κειμένου-βάσης και του λημματολογίου, θα αναρτηθεί σύντομα στον Ηλεκτρονικό Κόμβο του Κέντρου Ελληνικής Γλώσσας: <http://www.komvos.edu.gr>. Εκεί θα συνδεθεί με τα άλλα τέσσερα ήδη καταχωρισμένα λεξικά της ελληνικής γλώσσας, τα οποία έχουν μετατραπεί και αυτά σε βάσεις δεδομένων. Οι δυνατότητες συνδυαστικών αναζητήσεων, που θα αποκτήσει τότε ο ΣΠΛ του Σεφέρη, στο ενοποιημένο λεξικογραφικό περιβάλλον του Ηλεκτρονικού Κόμβου, θα πολλαπλασιαστούν σε σχέση με την έντυπη concordance. Το ίδιο και οι λεξικογραφικές και οι φιλολογικές εφαρμογές για την έρευνα και την εκπαιδευτική πράξη.

IV. Πίνακες και Επίμετρο

IV. α. Πίνακας τίτλων συλλογών και ποιημάτων

Στον πίνακα αυτόν παρατίθενται όλοι οι τίτλοι τόμων, συλλογών και ποιημάτων του Σεφέρη κατά τη σειρά που απαντούν στις εκδόσεις. Οι τίτλοι των ποιημάτων στοιχίζονται με τους κωδικούς, με τους οποίους απαντούν στην concordance. Με ημίμαυρα στοιχεία σημειώνονται όσοι τίτλοι αποδίδονται στον Σεφέρη, ενώ για τα άτιτλα ποιήματα γράφεται με κανονικά στοιχεία ο πρώτος στίχος (ολόκληρος ή τμήμα του). Με αστερίσκο σημαίνονται όσα ποιήματα απαλείφθηκαν από τον ΣΠΛ, καθώς αντικαταστάθηκαν από πιο πρόσφατες εκδοχές.

IV. β. Λημματολόγιο

Ως λήμμα σημειώνεται ο τύπος της λέξης όπως απαντά στο λεξικό· κάτω δεξιά από το λήμμα παρατίθενται όλοι οι ΛΤ που απαντούν στο κείμενο, μαζί με τον αριθμό των εμφανίσεών τους. Δηλαδή: προκειμένου για τα ρήματα το *α'* πρ. εν. ορ. ενεστ. της ενεργ. φωνής, ή της μέσης, αν λείπει η ενεργητική φωνή για τα ουσιαστικά η ονομαστική ενικού μαζί με το άρθρο, ή πληθυντικού, αν το ουσιαστικό απαντά μόνο στον πληθυντικό· για τα επίθετα η ονομαστική ενικού του αρσενικού γένους, ή άλλου γένους, αν δεν μαρτυρείται το αρσενικό. Οι τύποι της μέσης φωνής λημματοποιούνται κανονικά με το ενεργητικό ρήμα. Τα επιρρήματα και οι μετοχές παθητικού παρακειμένου θεωρούνται αυτόνομα λήμματα. Παραπεμπτικά λήμματα αποτελούν οι ΛΤ (κυρίως ιδιωματικοί και αρκτικόλεξα) που είναι δύσκολο να συνδεθούν με το λήμμα στο οποίο ανήκουν.

Όταν τα ουσιαστικά αντιστοιχούν τόσο στο προσηγορικό όσο και στην προσωποποιημένη έννοια (ή σε οποιαδήποτε μετωνυμία ή και χρήση του ουσιαστικού ως τοπωνυμίου κλπ.), τότε στο λήμμα σημειώνονται και οι δύο μορφές (π.χ. *ανάσταση* / *Ανάσταση*, η). Εάν όμως ένας ονομαστικός ΛΤ δηλώνει τόσο το προσηγορικό όσο και το κύριο όνομα, αυτός διαχωρίζεται με ειδική σήμανση μέσα στον συμφραστικό πίνακα και αποτυπώνεται σε δύο διαφορετικά λήμματα (π.χ. *ήλιος*, ο και *Ήλιος*, ο). Στα ξένα ονόματα δεν σημειώνεται άρθρο.

Διαλεκτικοί, ιδιωματικοί ή ποιητικοί τύποι εντάσσονται κανονικά στο αντίστοιχο νεοελληνικό λήμμα (π.χ. ο τύπος *γγίζει* στο λήμμα *αγγίζω*), εκτός από τις περιπτώσεις όπου δεν υπάρχει συγγενής ή αρκετά κοντινός τύπος της νεοελληνικής κοινής (π.χ. *αἵσκριμι*, *το*, και *αλακάτιν*, *το*). Αρχαιοελληνικές λεξικές μορφές εντάσσονται στο αντίστοιχο αρχαιοελληνικό λήμμα.

Στον πίνακα λημμάτων τα ονοματεπώνυμα εμφανίζονται με αντεστραμμένη σειρά (*Καπόνε Αλ*). Λημματικοί Τύποι που δημιουργούνται από διπλασιασμό του ίδιου τύπου μπαίνουν στο απλό λήμμα (π.χ. ο τύπος *αγάλι-αγάλι* εντάσσεται στο λήμμα *αγάλι*). Όλες οι υπόλοιπες σύνθετες λεξικές μορφές αλφαβητίζονται, όπως και στον ΣΠΛ, εκκινώντας από την πρώτη λέξη (λ.χ. ο ΛΤ *Υπερμάχου Στρατηγού* ανήκει στο λήμμα *Υπέρμαχος Στρατηγός*, η).

IV. γ. Επίμετρο: Συμφραστικός Πίνακας Ξένων Λέξεων

Κρίθηκε σκόπιμο να παρουσιαστούν σε πίνακα μαζί με τα συμφραζόμενά τους και οι ξένες λέξεις που απαντούν στην ποίηση του Σεφέρη και να εκδοθούν ως επίμετρο του τόμου.

Ως προς την απομόνωση του context ισχύουν όσα και για τον ΣΠΛ.

Στον συμφραστικό πίνακα των ξένων λέξεων δεν έγινε καμία λημματοποίηση.

Ο κύριος όγκος των φιλολογικών εργασιών εκτελέστηκε από την Εβίνα Σιστάκου, διδάκτορα κλασικής φιλολογίας, ενώ η επιλογή λογισμικού, η συγγραφή των πρόσθετων ηλεκτρονικών προγραμμάτων και η μορφοποίηση του κειμένου ανήκουν στον Dr. Vincent C. Müller. Η Μαρία Σιάμ διεκπεραίωσε την πληκτρολόγηση σε μονοτονικό και τη σήμανση του κειμένου· η Πολύμνια Κυπραίου πληκτρολόγησε τον πίνακα των τίτλων και συμμετείχε στον διαχωρισμό των λημμάτων σε μέρη του λόγου· η Κατερίνα Πλασταρά διαμόρφωσε το αρχικό λημματολόγιο· ο Στέφανος Φράγκος επιμελήθηκε τυπογραφικά το κείμενο-βάση. Ας σημειωθεί ειδικά η συμβολή της Ντίας Φιλίππιδη για τις καίριες φιλολογικές και εκδοτικές υποδείξεις της. Στα τεχνικά ζητήματα αναγνωρίζουμε ακόμη τη συμβολή του Νίκου Μπαρτζιώκα, τεχνικού επιφορτισμένου με την υποστήριξη του Η/Κ, και του Νότη Τουφεξή. Όλες οι φάσεις του συλλογικού αυτού έργου εκτελέστηκαν υπό την επίβλεψη του Ι. Ν. Καζάζη, επιστημονικού υπευθύνου του Προγράμματος. Θερμές ευχαριστίες οφείλονται σε όλους τους συντελεστές του έργου.

*I. N. Καζάζης
Vincent C. Müller
Εβίνα Σιστάκου*

ΠΙΝΑΚΕΣ

ΕΚΔΟΣΕΙΣ

- (1) Γιώργος Σεφέρης, *Ποιήματα*, Φιλ. Επιμ.: Γ. Π. Σαββίδης, Αθήνα: Ίκαρος 1998*
(συντομογραφείται ως Π)
- (2) Γιώργος Σεφέρης, *Τετράδιο Γυμνασμάτων, Β΄*, Φιλ. Επιμ.: Γ. Π. Σαββίδης, Αθήνα: Ίκαρος 1993*
(συντομογραφείται ως Τ)
- (3) Μαθιός Πασχάλης, *Τα Εντεψίζικα*, Φιλ. Επιμ.: Γ. Π. Ευτυχίδης, Αθήνα: Λέσχη 1989
(συντομογραφείται ως Ε)
- (4) Γιώργος Σεφέρης, *Ποιήματα με ζωγραφιές σε μικρά παιδιά*, Αθήνα: Ερμής 1992
(συντομογραφείται ως Μ)

ΣΥΝΤΟΜΟΓΡΑΦΙΕΣ

ΑΝΤ.	=	Αντωνυμία
ΑΡΘΡ.	=	Άρθρο
ΕΠΙΘ.	=	Επίθετο
ΕΠΙΡ.	=	Επίρρημα
ΕΠΙΦ.	=	Επιφώνημα
ΚΥΡ.ΟΝ.	=	Κύριο Όνομα
ΜΟΡ.	=	Μόριο
ΟΥΣ.	=	Ουσιαστικό
ΠΡΟΘ.	=	Πρόθεση
ΣΥΝΔ.	=	Σύνδεσμος
ΤΟΠΩΝ.	=	Τοπωνύμιο

ΤΙΤΛΟΙ ΣΥΛΛΟΓΩΝ ΚΑΙ ΠΟΙΗΜΑΤΩΝ

ΠΟΙΗΜΑΤΑ

ΣΤΡΟΦΗ

Π001 – Π018

ΚΟΧΥΛΙΑ, ΣΥΝΝΕΦΑ

- Π001 = **Στροφή**
- Π002 = **Αργά μιλούσες**
- Π003 = **Η λυπημένη**
- Π004 = **Αυτοκίνητο**
- Π005 = **Αρνηση**
- Π006 = **Οι σύντροφοι στον Άδη**
- Π007 = **Fog**
- Π008 = **Το ύφος μιας μέρας**
- Π009 = **Σχόλια**
- Π010 = **Ρουκέτα**
- Π011 = **Ρίμα**
- Π012 = **Εις μνήμην**
- Π013 = **Δημοτικό τραγούδι**

ΕΡΩΤΙΚΟΣ ΛΟΓΟΣ

- Π014 = **Α'**
- Π015 = **Β'**
- Π016 = **Γ'**
- Π017 = **Δ'**
- Π018 = **Ε'**

Η ΣΤΕΡΝΑ

Π019

- Π019 = Εδώ, στο χώμα ρίζωσε μια στέρνα

ΜΥΘΙΣΤΟΡΗΜΑ

Π020 – Π043

- Π020 = **Α'**. Τον άγγελο
- Π021 = **Β'**. Ακόμη ένα πηγάδι
- Π022 = **Γ'**. Ξύπνησα με το μαρμάρινο τούτο κεφάλι
- Π023 = **Δ'**. **Αργοναύτες**
- Π024 = **Ε'**. Δεν τους γνωρίσαμε
- Π025 = **ΣΤ'**. **Μ.Ρ.**
- Π026 = **Ζ'**. **Νοτιάς**
- Π027 = **Η'**. Μα τι γυρεύουν οι ψυχές μας
- Π028 = **Θ'**. Είναι παλιό το λιμάνι
- Π029 = **Ι'**. Ο τόπος μας είναι κλειστός
- Π030 = **ΙΑ'**. Το αίμα σου πάγωνε
- Π031 = **ΙΒ'**. **Μποτίλια στο πέλαγο**
- Π032 = **ΙΓ'**. **Ύδρα**
- Π033 = **ΙΔ'**. Τρία κόκκινα περιστέρια
- Π034 = **ΙΕ'**. Ο ύπνος σε τύλιξε, σαν ένα δέντρο
- Π035 = **ΙΣΤ'**. Στη σφενδόνη
- Π036 = **ΙΖ'**. **Αστύαναξ**
- Π037 = **ΙΗ'**. Λυπούμαι γιατί άφησα να περάσει
- Π038 = **ΙΘ'**. Κι αν ο αγέρας φυσά
- Π039 = **Κ'**. [**Ανδρομέδα**]
- Π040 = **ΚΑ'**. Εμείς που ξεκινήσαμε
- Π041 = **ΚΒ'**. Γιατί περάσαν
- Π042 = **ΚΓ'**. Λίγο ακόμα
- Π043 = **ΚΔ'**. Εδώ τελειώνουν

ΓΥΜΝΟΠΑΙΔΙΑ

Π044 – Π045

Π044 = Α'. Σαντορίνη

Π045 = Β'. Μυκήνες

ΤΕΤΡΑΔΙΟ ΓΥΜΝΑΣΜΑΤΩΝ

Π046 – Π097

ΔΟΣΜΕΝΑ

Π046 = Γράμμα του Μαθιού Πασκάλη

Π047 = Παντούμ

Π048 = Λεωφόρος Συγγρού, 1930

Π049 = Πάνω σ' έναν ξένο στίχο

Δεκαέξι χαϊίκου

Π050 = Α'. Στάξε στη λίμνη

Π051 = Β'. Στον κάμπο ούτ' ένα

Π052 = Γ'. Στον κήπο του Μουσείου

Π053 = Δ'. Να 'ναι η φωνή

Π054 = Ε'. Τα δάχτυλά της

Π055 = ΣΤ'. Συλλογισμένο

Π056 = Ζ'. Φόρεσα πάλι

Π057 = Η'. Νύχτα, ο αγέρας

Π058 = Θ'. Νέα Μοίρα

Π059 = Ι'. Τώρα σηκώνω

Π060 = ΙΑ'. Πού να μαζεύεις

Π061 = ΙΒ'. Άγονος γραμμή

Π062 = ΙΓ'. Άρρωστη Ερινύς

Π063 = ΙΔ'. Τούτη η κολόνα

Π064 = ΙΕ'. Βουλιάζει ο κόσμος

Π065 = ΙΣΤ'. Γράφεις

Π066 = Τούτο το σώμα

Π067 = Φυγή

Π068 = Περιγραφή

Π069 = Σιρόκο 7 Λεβάντε

Π070 = Με τον τρόπο του Γ.Σ.

Π071 = Ο γέρος

Ο Κ. ΣΤΡΑΤΗΣ ΘΑΛΑΣΣΙΝΟΣ

Πέντε ποιήματα του κ. Σ. Θαλασσινού

Π072 = Α'. Hampstead

Π073 = Β'. Ψυχολογία

Π074 = Γ'. Όλα περνούν

Π075 = Δ'. Φωτιές του Αϊ-Γιάννη

Π076 = Ε'. Νιζίνσκι

Ο κ. Στράτης Θαλασσινός περιγράφει έναν άνθρωπο

Π077 = 1.

Π078 = 2. Παιδί

Π079 = 3. Έφηβος

Π080 = 4. Παλικάρι

Π081 = 5. Αντρας

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ ΓΙΑ ΜΙΑ «ΕΒΔΟΜΑΔΑ»

Π082 = Δευτέρα

Π083 = Τρίτη

Π084 = Τετάρτη

Π085 = Πέμπτη

Π086 = Παρασκευή

Π087 = Σάββατο

Π088 = Κυριακή

ΣΧΕΔΙΑ ΓΙΑ ΕΝΑ ΚΑΛΟΚΑΙΡΙ

- Π089 = Ένας λόγος για το καλοκαίρι
 Π090 = Επιφάνια, 1937
 Π091 = Raven
 Π092 = Ανθη της πέτρας
 Π093 = Το ζεστό νερό
 Π094 = Επιτύμβιο
 Π095 = Ανάμεσα σε δυο πικρές στιγμές
 Π096 = Μέσα στις θαλασσινές σπηλιές
 Π097 = Πάψε πια να γυρεύεις

ΗΜΕΡΟΛΟΓΙΟ ΚΑΤΑΣΤΡΩΜΑΤΟΣ, Α΄

Π098 – Π114

- Π098 = Ο Μαθιός Πασκάλης ανάμεσα στα τριαντάφυλλα
 Π099 = Ωραίο φθινοπωρινό πρωί
 Π100 = Piazza San Nicolò
 Π101 = Ο δικός μας ήλιος
 Π102 = Ο γυρισμός του ξενιτεμένου
 Π103 = Η χώρα του αχωρήτου
 Π104 = Διάλειμμα χαράς
 Π105 = Το φύλλο της λεύκας
 Π106 = Αλληλεγγύη
 Π107 = Η τελευταία μέρα
 Π108 = Ανοιξη μ.Χ.
 Π109 = Το γιασεμί
 Π110 = Αφήγηση
 Π111 = Πρωί
 Π112 = Les anges sont blancs
 Π113 = Η απόφαση της λησμονιάς
 Π114 = Ο βασιλιάς της Ασίνης

ΗΜΕΡΟΛΟΓΙΟ ΚΑΤΑΣΤΡΩΜΑΤΟΣ, Β΄

Π115 – Π127

- Π115 = Μέρες του Ιουνίου '41
 Π116 = Υστερόγραφο
 Π117 = Η μορφή της Μοίρας
 Π118 = Kerk Str. Oost, Pretoria, Transvaal
 Π119 = Ο Στράτης Θαλασσινός ανάμεσα στους αγάπανθους
 Π120 = Τριζόνια
 Π121 = Ένας γέροντας στην ακροποταμιά
 Π122 = Ο Στράτης Θαλασσινός στη Νεκρή Θάλασσα
 Π123 = Καλλιγράφημα
 Π124 = Μέρες τ' Απρίλη '43
 Π125 = Θεατρίνοι, Μ.Α.
 Π126 = Ανάμεσα στα κόκαλα εδώ
 Π127 = Τελευταίος σταθμός

«ΚΙΧΛΗ»

Π128 – Π132

- Π128 = Α'. Το σπίτι κοντά στη θάλασσα
 Π129 = Β'. Ο ηδονικός Ελπήνωρ
 Π130 = Το ραδιόφωνο
 Π131 = Γ'. Το ναυάγιο της «Κίχλης»
 Π132 = Το φως

ΗΜΕΡΟΛΟΓΙΟ ΚΑΤΑΣΤΡΩΜΑΤΟΣ, Γ΄

Π133 – Π150

- Π133 = Αγιάναπα, α'
 Π134 = Όνειρο
 Π135 = Λεπτομέρειες στην Κύπρο
 Π136 = Επικαλέω τοι την θεόν

- Π137 = Ελένη
 Π138 = Αγιάναπα, β'
 Π139 = Μνήμη, α'
 Π140 = Ο δαίμων της πορνείας
 Π141 = Στα περίχωρα της Κερύνειας
 Π142 = Πραματευτής από τη Σιδώνα
 Π143 = Τρεις μούλες
 Π144 = Πενθεύς
 Π145 = Νεόφυτος ο έγκλειστος μιλά—
 Π146 = Μνήμη, β' Έφεσος
 Π147 = Σαλαμίνα της Κύπρος
 Π148 = Ευριπίδης, Αθηναίος
 Π149 = Έγκωμη
 Π150 = Οι γάτες τ' Αι-Νικόλα*

ΤΡΙΑ ΚΡΥΦΑ ΠΟΙΗΜΑΤΑ

Π151 – Π178

ΠΑΝΩ ΣΕ ΜΙΑ ΧΕΙΜΩΝΙΑΤΙΚΗ ΑΧΤΙΝΑ

- Π151 = Α'. Φύλλα από σκουριασμένο τενεκέ
 Π152 = Β'. Καίγονται τ' άσπρα φύκια
 Π153 = Γ'. Οι σύντροφοι μ' είχαν τρελάνει
 Π154 = Δ'. Είπες εδώ και χρόνια
 Π155 = Ε'. Ποιος βουρκωμένος ποταμός μας πήρε;
 Π156 = ΣΤ'. Μικρή πνοή κι άλλη πνοή, σπιλιάδα
 Π157 = Ζ'. Τη φλόγα τη γιατρεύει η φλόγα

ΕΠΙ ΣΚΗΝΗΣ

- Π158 = Α'. Ηλιε παίζεις μαζί μου
 Π159 = Β'. Σήμαντρα ακούστηκαν
 Π160 = Γ'. Εσύ τι γύρευες; Τραυλή στην όψη
 Π161 = Δ'. Η θάλασσα· πώς έγινε έτσι η θάλασσα;
 Π162 = Ε'. Ποιος άκουσε καταμεσήμερα
 Π163 = ΣΤ'. Πότε θα ξαναμιλήσεις;
 Π164 = Ζ'. Κι όμως εκεί, στην άλληνη όχθη

ΘΕΡΙΝΟ ΗΛΙΟΣΤΑΣΙ

- Π165 = Α'. Ο μεγαλύτερος ήλιος από τη μια μεριά
 Π166 = Β'. Όλοι βλέπουν οράματα
 Π167 = Γ'. Κι όμως σ' αυτό τον ύπνο
 Π168 = Δ'. Στο τρελό ανεμοσκόρπισμα
 Π169 = Ε'. Ο κόσμος τυλιγμένος στα ναρκωτικά σεντόνια
 Π170 = ΣΤ'. Κάτω στις δάφνες
 Π171 = Ζ'. Η λεύκα στο μικρό περιβόλι
 Π172 = Η'. Τ' άσπρο χαρτί σκληρός καθρέφτης
 Π173 = Θ'. Μιλούσες για πράγματα που δεν τά 'βλεπαν
 Π174 = Ι'. Την ώρα που τα ονειράτα αληθεύουν
 Π175 = ΙΑ'. Η θάλασσα που ονομάζουν γαλήνη
 Π176 = ΙΒ'. Το αίμα τώρα τινάζεται
 Π177 = ΙΓ'. Λίγο ακόμη και θα σταματήσει ο ήλιος
 Π178 = ΙΔ'. Τώρα

ΤΕΤΡΑΔΙΟ ΓΥΜΝΑΣΜΑΤΩΝ, Β'

A' ΑΠΟ ΤΙΣ «ΜΕΡΕΣ ΤΟΥ 1945-1951»

T001 - T021

- T001 = Γυμνοπαιδία, Υ.Γ. Γενάρης 1945
 T002 = Τυφλός
 T003 = Απρίλης
 T004 = «Νότες» για ένα ποίημα
 T005 = Μεροληψία
 T006 = Οι μέρες είναι πέτρες
 T007 = Ο άνθρωπος που του 'κλεψαν τον ίσκιο
 T008 = Οιδιπόδειο, '48
 T009 = «Αργώ»
 T010 = Το χιόνι εδώ δεν τελειώνει
 T011 = Με λαμπυρίσματα γυαλιού
 T012 = Canzona
 T013 = «L' angolo franciscano»
 T014 = Αγκυρανό μνημείο
 T015 = Επιτύμβιο στη γάτα μου την Τούτη που μας άφησε χρόνους το περασμένο φθινόπωρο
 T016 = Ήταν καλό το χοιροστάσι
 T017 = «Φιλοκτήτης»
 T018 = Βγήκαμε από τα τείχη
 T019 = Γραμμένο με το μολύβι
 T020 = Salva nos vigilantes, Μπουντρούμι
 T021 = Έφεσος

**B' ΤΕΛΕΥΤΑΙΑ ΠΟΙΗΜΑΤΑ
(1968-1971)**

T022 - T026

- T022 = Γράμμα στον Rex Warner πάροικο του Storrs, Connecticut, U.S.A. για τα εξήντα του χρόνια
 T023 = Οι γάτες τ' Αι-Νικόλα
 T024 = Ολυμπία, Κ' αι. μ.Χ.
 T025 = Ίππιος Κολωνός
 T026 = «Επί ασπαλάθων ...»

**Γ' ΠΕΡΙΣΤΑΤΙΚΑ
(1931-1971;)**

T027 - T066

- T027 = Ινδικό παραμύθι
 T028 = Μπαλάδα
 T029 = Στάλισμο
 T030 = Και τούτο του Σεφέρη
 T031 = Απάνω στ' άρματα
 T032 = Ο τελευταίος χορός
 T033 = Ένας στοιχειοθέτης παρεφρόνησε
 T034 = Ο κ. Φιλοποίμην Α. Παχυμέρης χορεύει
 T035 = Λεωφόρος Συγγρού, β'
 T036 = Για ένα διαθέσιμο τριαντάφυλλο
 T037 = Μεγάλο Σάββατο
 T038 = Selva oscura
 T039 = Το άλογο της Μολδοβλαχίας
 T040 = Le cheval n'a pas dit «M.E.R.D.E.»
 T041 = Μια μελανιά στο πράσινο στουπόχαρτο
 T042 = Τούτο τον αναπτήρα ανάγλυφο
 T043 = Ήταν ένας νέος στην Αντιόχεια
 T044 = [Προμετωπίδα σε μια αντιγραφή των «Ωδών»]
 T045 = Το άλλοθι ή Ελεύθεροι Έλληνες, '43
 T046 = Αντάρτες στη Μ.Α.
 T047 = Χορικό από τον «Μαθιό Πασκάλη δεσμώτη»
 T048 = Το απομεσήμερο ενός φαύλου

- T049 = Χωρίς χρώμα, χωρίς σώμα
 T050 = Κυπρίς, για την αγάπη σου
 T051 = Παλεύανε τα χείλια αποζητώντας
 T052 = **Η Κυρία Ζεν**
 T053 = **Ο Δρ Ρώτλαουφ και η Κα Ζεν**
 T054 = **Αριάδνη**
 T055 = **Ωδή εις μιξοκαλβείους στροφάς**
 T056 = **Ελεγίσκος**
 T057 = **Τι είπε η γκαμήλα**
 T058 = **Μπαμντούν**
 T059 = **Ντουρ ελ Σουέρ**
 T060 = Ταξίδεψα
 T061 = **Έξι ρίμες για δώδεκα μαχαίρια**
 T062 = **Από βλακεία**
 T063 = **Φθαρμένη επιγραφή**
 T064 = **Μότο για ένα ηλιακό ρολοί στη Σκαρδαμούλα**
 T065 = Τα φύλλα της λεύκας
 T066 = Καθώς βαδίζει ο χρόνος

Δ' ΚΑΛΛΙΓΡΑΦΗΜΑΤΑ (1941-1942)

T067 – T072

- T067 = Αν αγγίξεις τη λύρα
 T068 = Τι έχασες, δυστυχισμένη
 T069 = **Ξενιτιά ανυπόφορη**
 T070 = Και τα λουλούδια
 T071 = Οι Πυραμίδες είναι τα βυζιά
 T072 = **Επιδρομή**

Ε' ΜΕΤΑΦΡΑΣΕΙΣ (1968-1970)

T073 – T076

- T073 = **Ο Καρδοσπάστης και η Ζαχαροπιάστρα***
 T074 = **Ποίημα Ναχουάτλ**
 T075 = **Θα φύγω απ' το καράβι μου**
 T076 = **Χάικου του Μπασό**

ΤΑ ΕΝΤΕΨΙΖΙΚΑ

ΛΙΜΕΡΙΚΙΑ (1939-1961)

E001 – E016

- E001 = **1.** Ήταν ένα πέος στη Δήλο
 E002 = **2.** Η κόρη είχε στο πράμα της πλήθος εφόδια
 E003 = **3.** Ήτανε μια κοπέλα στο Βεζούβιο
 E004 = **4.** Η μικρή στο μοναστήρι αναθράφη
 E005 = **5.** Ήτανε μια Κυρία στο «Βρυντίριον»
 E006 = **6.** Ήτανε μια Κυρία στην Ουγκάντα
 E007 = **7.** Ήτανε μια Κυρία στο Λουρένθο Μάρκες
 E008 = **8.** Ήτανε μια Κυρία στο Καπ-Τάου
 E009 = **9.** Ήτανε μια κοπέλα στη Ναμπούλα
 E010 = **10.** Ήτανε μια κοπέλα στο Κουμπάγκο
 E011 = **11.** Ήτανε μια Κυρία στο Ζαμπέζι
 E012 = **12.** Ήτανε μια κερά στο Μογκαντίσου
 E013 = **13.** Ήτανε μια κερά στη Ζανζιμπάρη
 E014 = **14.** Ήτανε μια κοπέλα στο Βίδι
 E015 = **15.** Ήτανε μια Κυρία στη Φαμαγούστα
 E016 = **16.** Ήτανε στα Κατάπολα μια μούλα

**ΔΙΠΛΕΣ ΜΑΝΤΙΝΑΔΕΣ ΓΙΑ ΜΑΧΑΙΡΙΑ
(1961)**

E017 – E022

- E017 = 1. Ζεστάθη το φουστάνι σου στ' όμορφο καλοκαίρι
 E018 = 2. Σταράτα τα κυδώνια σου κι άγριο το πρόβατό σου
 E019 = 3. Τα μούρα σου τα βυσσινιά διψώ να τα δαγκώσω
 E020 = 4. Είδα στον ύπνο μου όνειρο, κι ας το ξηγά όποια θέλει
 E021 = 5. Γυμνή 'σουν, σαν τα κύματα, πως κάνου σα θυμώσου'
 E022 = 6. Έβαλα το πουνιάλο μου στο μαύρο σου θηκάρι

**ΜΑΝΤΙΝΑΔΕΣ
(1961)**

E023 – E026

- E023 = 1. Τον κότσυφά μου τον κρατώ για να τον στεφανώσω
 E024 = 2. Τα χέρια μου στα στήθια σου τρέχανε σαν τα χέλια
 E025 = 3. Στο φως του λύχνου σ' έγδυσα, στο χάραμα είχες χύσει
 E026 = 4. Ήμουν ρήγας της τράπουλας κ' εκράτουν δυο πουνιάλα

**ΑΡΕΤΗ ΚΑΙ ΡΩΚΡΙΤΟΣ
(1961)**

E027 – E028

- E027 = Α' Μην το δαχτύλι σ' άγγιξε;
 E028 = Β' [Σχεδιάσμα άλλης σκηνης] Τώρα γροίκα το δεύτερο, μια π' άκουσες το πρώτο

**ΕΙΣ ΛΑΙΔΗΝ ΑΓΓΛΙΑΔΑ
Rimata batarda con rime inglese nel modo Ciprio
(1965)**

E029

- E029 = Ναι, θα 'θελα να πιω λιγάκι gin
 «AN ENGLISH GREAT EROTIC POEM»

E030

E030 = I think I'd rather like

[ΕΠΙΜΕΤΡΟ]

E031 – E032

- E031 = Ήτανε μια κοπέλα στην Άντρο
 E032 = Ήταν ένα παιδόπουλο στο Αίγιο

ΠΟΙΗΜΑΤΑ ΜΕ ΖΩΓΡΑΦΙΕΣ ΣΕ ΜΙΚΡΑ ΠΑΙΔΙΑ

M001 – M021

- M001 = Ένα γράμμα
 M002 = Είτανε μια κοπέλα από τη Σάμο
 M003 = Είτανε μια κοπέλα στην Πρετόρια
 M004 = Είτανε στην Πρετόρια μια Ντώτισσα
 M005 = Θυμάσαι στο Τρανσβάλι το Μινίστρο
 M006 = Είχαν στο Κάιρο κάποιιο παπαδάκι
 M007 = Είτανε μια κοπέλα στην Προύσα
 M008 = Είτανε μια κοπέλα στο Πεκίνο
 M009 = Είτανε μια γριά στο Φινιστέρι
 M010 = Ένας μαχαραγιάς από το Γάγγη
 M011 = Είτανε μια γριά απ' το Λασίθι
 M012 = Είτανε μια κυρία απ' την Ταγγέρη
 M013 = Είτανε στην Πρετόρια μια καφούρα
 M014 = Είτανε μια γριά στα Γεροσόλυμα
 M015 = Είτανε μια μικρή στη Βραζιλία
 M016 = Είτανε μια γριά σ' ένα παζάρι
 M017 = Είτανε μια κυρία στο Κόγκο
 M018 = Είτανε μια γριά από τη Λιβύη

M019 = Είτανε μια κοπέλα απ' τον Πόρο
M020 = Είτανε μια κοπέλα απ' το Καλαμάκι
M021 = Είτανε ένα παιδάκι στο Ζάππειο

Ο ΜΕΡΛΙΝΟΣ Ο ΜΑΓΟΣ
Μεγάλη Όπερα - Αποθέωσις

M022 – M025

M022 = Πρώτη Πράξη
M023 = Δεύτερη Πράξη
M024 = Αποθέωσις
M025 = Τρίτη Πράξη

ΔΥΟ ΜΕΤΑΦΡΑΣΕΙΣ
ΕΝΑ ΤΡΑΓΟΥΔΑΚΙ
ΜΙΑ ΚΑΡΤΑ
ΚΑΙ ΜΙΑ ΖΩΓΡΑΦΙΑ

M026 – M029

M026 = Ο Καρυδοσπάστης και η Ζαχαροπιάστρα
M027 = Είσαι γέρος Μπάριμπα Μπίλι
M028 = Πέντε πο- πέντε μαύρα ποντικάκια
M029 = Τούτη τη λέγαν Αρετούσα